

УДК 378.147.091.33

DOI 10.33251/2522-1477-2021-9-75-79

МАРТИНЕНКО Надія Олександрівна,
аспірант, Льотна академія Національного авіаційного
університету
ORCID 0000-0002-5695-4685

РОЛЬ ПОЗИТИВНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ

У статті узагальнено та теоретично обґрунтовано поняття «цінність», «ціннісні орієнтації», психологічний клімат». Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження вітчизняних, зарубіжних вчених та науковців щодо вирішення проблеми позитивного психологічного клімату та формування ціннісних орієнтацій міжкультурної взаємодії майбутніх фахівців. Виокремлено ключові властивості та фактори встановлення позитивного психологічного клімату у міжкультурному середовищі.

Ключові слова: *цінність, психологічний клімат, команда, ціннісні орієнтації, взаємодія, міжкультурне середовище.*

Постановка проблеми. Сьогодні в світі спостерігається тенденція активізації взаємодії між людьми абсолютно різних цінностей, переконань і вірувань. Усе більше контактів встановлюється між представниками різних культур. Одночасно з цим на ґрунті культурних відмінностей виникають непорозуміння і конфлікти. Проблема становлення цінностей та ціннісних орієнтацій залишається актуальним питанням у процесі розвитку сучасного авіаційного фахівця.

Сучасні фахівці авіаційної галузі потребують практичні знання та вміння з міжкультурної взаємодії, щоб функціонально користуватись іноземною мовою у професійному та повсякденному житті, розглядаючи англійську мову як засіб спілкування, виходячи з того, що кінцевою метою спілкування є взаємне розуміння, яке виникає між співрозмовниками.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури показує, що в педагогіці накопичено значний обсяг знань для вирішення проблеми формування психологічного клімату колективу. Визначено сутність духовності, моральності (Р. Апрусян, Л. Буєва, М. Каган та ін.), основи духовно-морального виховання (Є. Козлов, С. Маслов, А. Мудрик, Н. Селіванова.), обґрунтовані зміст та методи формування духовно-моральної культури особистості (В. Андреев, Є. Артамонова, Є. Бондаревська, Л. Короткова), розкрито зміст поняття «психологічний клімат колективу» (Г. Виноградова, Б. Лебедев, Н. Мансуров, В. Шепель, І. Шварц); теорії цінностей (С. Анісімов, М. Каган, Д. Леонтєв, А. Титаренко); концепції формування клімату колективу (О. Зотова, В. Казаков, К. Платонов). Дослідники з авіаційної галузі розглядали: освітнє середовище авіаційних ЗВО як детермінанта якості професійної освіти (Л. Барановська); особливості організації освітнього середовища ЗВО авіаційного профілю (Т. Плачинда).

Мета дослідження – проаналізувати важливість позитивного психологічного клімату для формування цінностей та ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців у міжкультурному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Науковці, незважаючи на різноманітність та багатогранність понять «цінності» та «ціннісні орієнтації», намагаються обґрунтувати сутність цих понять. Так, вчена Н. Рейнвальд [5] визначає ціннісні орієнтації, як не самостійні структурні компоненти особистості та визначає п'ять найважливіших базових властивостей особистості: колективізм, працьовитість, допитливість, естетичність, організованість. Дослідниця також наголошує, що перші чотири властивості є мотиваційними, а остання – містить в собі вольові якості особистості.

З. Карпенко [3] наголошує, що поняття «цінність» є психічним, ціннісно-смісловим механізмом самовизначення особистості. Науковець виділяє такі базові ціннісні орієнтації, як «індивід», «група», «суспільство».

Дослідниця Т. Титаренко [6] визначає цінність та ціннісні орієнтації, як життєвий світ особистості, що передбачає наявність ціннісного простору, смислів, змісту особистої гармонії. Цінності – це насамперед світ культури, моральна та духовна свідомість людини, яка також виступає важливою характеристикою психологічної структури особистості. Структура особистості містить єдність, взаємозв'язок та цілісність, що об'єднує три підструктури: відчуття, емоції, почуття, воля, мислення; знання, вміння, навички; інтереси, прагнення, переконання, ціннісні орієнтації, ставлення до себе та інших.

Одним із факторів, що визначають ступінь самодостатності людини, є успішність або неуспішність його професійної діяльності. Багато у чому продуктивність праці залежить від взаємодії людини з колективом. Стан колективу характеризує сформований в ньому психологічний клімат, який залежить від ряду факторів, що включають рівень організації праці та управління. Особливо істотною для формування позитивного психологічного клімату є культура емоційних людських відносин, що виявляються в ступені емоційної теплоти, симпатії чи антипатії між членами колективу.

В. Шепель, [7] одним з перших спробував розкрити зміст поняття психологічний клімат як емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів колективу, що виникає на основі їх близькості, симпатії, збіги характерів, інтересів і схильностей. Він також виділив в цьому понятті три «кліматичні зони»:

- соціальний клімат, який визначається тим, наскільки висока усвідомленість студентами загальних цілей і завдань;
- моральний клімат, який визначається моральними цінностями загальноприйнятими в даному колективі;
- психологічний клімат, тобто атмосфера, яка складається між студентами, що знаходяться в безпосередньому контакті один з одним. Тобто, психологічний клімат – це мікроклімат, зона дії якого значно локальніше морального і соціального.

Для досягнення позитивного психологічного клімату у формуванні ціннісних орієнтацій в групі та у професійній діяльності важливі такі властивості, як: позитивне та творче ставлення до навчання; групова та товариська згуртованість; високий рівень підготовки; взаємозв'язок між студентом та викладачем; розподіл навчального матеріалу рівномірно між усіма студентами; об'єктивне вирішення конфліктних ситуацій; самокритика; справедлива оцінка діяльності студентів; обговорення прийняття важливих рішень у групі; взаємодопомога.

У багатьох ситуаціях виникають проблеми при спілкуванні. На сьогодні культура, ціннісні орієнтації та міжкультурна комунікація значно розвинулися і стали взаємозалежними. Крім того, культура робить глибокий вплив на наші думки і поведінку. Оскільки кожна культура має свої особливості, міжкультурне спілкування може бути причиною конфліктів і проблем. Є три основні чинники, які лежать в основі проблеми міжкультурного нерозуміння: мова як бар'єр, культурне розмаїття та етноцентризм.

У спілкуванні між людьми однієї культури обмін інформацією відбувається на основі цінностей, переконань і поведінки, аналогічного співрозмовнику. В такому випадку спілкування не матиме передумов до нерозуміння. Однак, коли відбувається спілкування між представниками різних культур, інформація може бути інтерпретована по різному, і в більшості випадків неправильно. Отже, усвідомлюючи міжкультурні проблеми, прийняття їх розуміння міжкультурних відмінностей сприяє більш чіткому спілкуванню, руйнування бар'єрів, розвиток ціннісних орієнтацій, зміцнення довіри, міжособистісних відносин, відкриваючи горизонти і відчутні результати з точки зору успіху у майбутній професії.

Екіпаж сучасного літака можна розглядати як різновид первинного колективу, оскільки йому притаманні основні властивості колективу: авторитет, лідерство, прагнення до

активного самоствердження; здатність мотивувати, узгоджувати і управляти поведінкою членів групи, створювати з них цілісну єдність, здійснювати багатоаспектну міжособистісну взаємодію. Як зазначає Т. Плачинда [4], професія пілота є однією з найризикованіших. Їй притаманні безліч негативних чинників, які впливають на самоорганізацію, здоров'я, працездатність, безпеку польотів, тощо. Дослідниця наголошує, що ефективно організоване освітнє середовище льотних ЗВО сприяє набуттю професійних важливих якостей майбутніх фахівців з урахуванням специфіки авіаційної галузі. Науковець Л. Барановська [1] окреслила основні якості та компетентності, які мають бути актуалізовані та сформовані при позитивному та комфортному освітньому середовищі майбутніх авіафахівців: когнітивно-діяльнісна складова, сформованість загальнокультурних знань та навичок, особистісні та професійні якості (швидкість прийняття рішень, увага, самоконтроль, емоційний стан).

Льотний екіпаж як міжкультурна команда – це динаміка та постійний розвиток особистісних та професійних якостей. Це свідчить про те, що в міру психологічного розвитку льотного екіпажу як колективу буде підвищуватися ефективність міжособистісної взаємодії його членів. Виходячи з цього, міжособистісна взаємодія пілотів у ході виконання завдання розглядається як складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку формальних і неформальних контактів усередині льотного екіпажу, що породжується потребами у спільній діяльності і включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії поведінки, сприйняття і розуміння членами екіпажу один одного. Специфічні властивості льотного екіпажу як первинного колективу визначають функціонування в ньому формальної (офіційної) та неформальної (неофіційної) структур міжособистісних взаємодій авіаційних фахівців.

Найбільш ефективними способами формування та підтримки психологічного клімату є наступні [2]:

1. Почуття колективізму. Кожна людина в групі повинен відчувати свою значимість. Наприклад, для створення цього почуття можна формувати традиції групи. При виконанні спільної справи рівномірно і рівнозначно розділити повноваження.

2. Комунікбельність. Розвиток комунікативної культури, навички спілкування та співпраці. Знаходження загальних тем для розмов. Пошук спільних інтересів, які об'єднали б усіх членів групи

3. Самовладання – є важливою якістю в стосунках з іншими людьми. Воно допомагає успішно вирішувати конфлікти. Розсудливість, вміння переконувати людей, знайти справедливе рішення в інтересах справи становить цінність якості самовладання.

4. Почуття емпатії – це почуття означає здатність людини уявити себе на місці іншої людини, зрозуміти почуття і бажання, ідеї і дії інших.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Гуманізація освіти зумовила виникнення методологічно орієнтованої педагогічної діяльності, в якій головне – не формування особистості із заздалегідь визначеним якість, а створення умов для її повноцінного розвитку та прояви специфічних, індивідуальних особливостей. Формування ціннісних орієнтацій у майбутніх пілотів сприяє розвитку особистості, саморегуляції, світогляду, впливає на становлення професійної діяльності на етапі освітнього процесу, є важливим чинником задля позитивного психологічного клімату в групі і в майбутньому професійному середовищі. Перспективу подальших досліджень убачаємо у розробці структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Барановська Л. Авіаційні ВНЗ: освітнє середовище університету як детермінанта якості професійної підготовки студентів. *Вісник Льотної академії*. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць, 2017. Вип. 1. С. 18–24.
2. Бойко В. В., Ковалев А. Г., Панферов В. Н. Социально-психологический климат коллектива и личность, М.: Мысль, 1998.

3. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості. Івано Франківськ: Лілея – НВ, 2009. 512 с.
4. Плачинда Т. С. Особливості організації освітнього середовища ЗВО авіаційного профілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 6 (90). С. 120–129.
5. Рейнвальд Н. И. Психология личности. М.: Изд-во УДН, 1987. 200 с.
6. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.
7. Шепель В. М. Эффективный менеджмент: мыслить по-русски. М.: Финансы и статистика, 2005. 384 с.

References

1. Baranovska, L. (2017). *Aviatsiini VNZ: osvithnie seredovyshe universytetu yak determinanta yakosti profesiinoi pidhotovky studentiv [Aviation Higher Education Institutes: the educational surrounding of the university as a determinant of the quality of professional students' training]*. Visnyk Lotnoi akademii. Seriia: Pedahohichni nauky: zb. nauk. prats, vyp. 1, S. 18-24 [in Ukrainian].
2. Boiko, V.V., Kovalev, A.H., Panferov, V.N. (1983). *Sotsyalno-psykhologhycheskyi klymat kollektvyva y lychnost [Social-psychological climate of the team and personality]*. М.: Mysl, 196 s. [in Russian].
3. Karpenko, Z.S. *Aksiologhichna psykhologhiia osobystosti [Axiological psychology of personality]*. Ivano Frankivsk: Lileia – NV, 512 s. [in Ukrainian].
4. Plachynda, T.S. (2019). *Osoblyvosti orhanizatsii osvithnoho seredovyshecha ZVO aviatsiinoho profilu [Peculiarities of educational surrounding organization in aviation institutions]*. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukovyi zhurnal. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, № 6 (90), S. 120-129 [in Ukrainian].
5. Reinald, N.Y. (1987). *Psykhologhiia lychnosti [Psychology of personality]*. М.: Yzd-vo UDN, 200 s [in Russian].
6. Tytarenko, T.M. (2003). *Zhyttievyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [The life world of personality: within and outside the everyday life]*. К.: Lybid, 376 s. [in Ukrainian].
7. Shepel, V.M. (2005). *Effektyvnyi menedzhment: myslyt po-russky [Effective management: to think in Russian]* М.: Fynansy y statystyka, 384 s. [in Russian].

MARTYNENKO Nadiia, postgraduate student, Flight academy of National Aviation University.

THE ROLE OF POSITIVE PSYCHOLOGICAL CLIMATE OF VALUES ORIENTATION FORMATION OF FUTURE PILOTS' IN INTERCULTURAL INTERACTION

Abstract. *The article generalizes and theoretically substantiates the concept of "value", "value orientations", "psychological climate". Psychological and pedagogical researches of domestic, foreign scientists and scientists concerning the decision of a problem of a positive psychological climate and formation of value orientations of intercultural interaction of future experts are analyzed. It is highlighted the key properties and factors of establishing a positive psychological climate in an intercultural surrounding.*

Modern aviation professionals need practical knowledge and skills in intercultural interaction to functionally use a foreign language in professional and everyday life, considering English as a means of communication, based on the fact that the ultimate goal of communication is mutual understanding that arises between communicators. To achieve a positive psychological climate in the formation of value orientations in the group and in professional activities, such

properties are important as: positive and creative attitude to learning; group and social cohesion; high level of training; the relationship between student and teacher; distribution of educational material evenly among all students; objective resolution of conflict situations; self-criticism; fair assessment of student activity; discussion of important decisions in the group; mutual assistance.

The humanization of education has led to the emergence of methodologically oriented pedagogical activities, in which the main thing is not the formation of a person with predetermined qualities, but the creation of conditions for its full development and manifestation of specific, individual characteristics. The formation of value orientations in future pilots contributes to the development of personality, self-regulation, worldview, affects the formation of professional activity at the stage of the educational process, is an important factor for a positive psychological climate in the group and in the future professional environment.

Key words: *value, psychological climate, team, values orientations, interaction, intercultural surroundings.*

*Одержано редакцією: 01.02.2021 р.
Прийнято до публікації: 12.02.2021 р.*